

**Călătorind dinspre lume spre sine – Marin Sorescu în patru continente.  
Jurnal inedit II – Jurnal berlinez**

**Drd. Lucia-Luminița CIUCĂ,  
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

**Abstract:** *A poet, essayist, playwright and prose writer, Marin Sorescu publishes in 1999 the volume Jurnal. Romanul călătoriilor (A Diary. The Novel of Travels), although he openly rejects the diary “as a direct authorial expression and as a bastard genre” without rules. The volume is soon followed by Marin Sorescu în patru continente. Jurnal II. Inedit (Marin Sorescu on Four Continents. Diary II. Unpublished), published by George Sorescu, who retraces Sorescu’s voyages from illustrations and travel notes found in the writer’s notebooks. Fascinated with travel, Sorescu is fond of describing settings that he did not actually see but to which he travelled in his imagination. The volume consists of a Berlin diary (1973-1974) and a number of telegraphic notes from England, Ireland, Mexico, the Netherlands, Greece, etc. Although he is not interested in “the diary become literature”, promising that, provided that he writes one, it would be “salty” - he declares an adept of Titu Maiorescu’s diary, a telegraphic form which records numerous details – his writing is, nevertheless, loaded with the feelings of a curious traveller, haunted by anxieties, who turns his experience into endless, tireless knowledge, being constantly on an initiatory journey. The discovery of a new cultural space makes him also discover a new self within. This raises the question as to whether are there two entities in the diary, a foregrounded one, as an assumed authorial mark, and another one to be read between the lines, or whether the author’s identity is recomposed behind the iciness of this diarist.*

**Keywords:** *travel diary, Marin Sorescu, Berlin, identity, self.*

Marin Sorescu a fost poet, pictor, prozator, eseist și dramaturg. Deseori se declară împotriva jurnalului ca „expresie directă a autorului și ca gen bastard”, fără reguli, totuși publică, în 1999, *Jurnal. Romanul călătoriilor*, urmat de volumul *Marin Sorescu în patru continente. Jurnal II. Inedit*. Cel din urmă apare sub atenta supraveghere a fratelui său, George Sorescu, care reconstituie, din ilustrații și din impresiile de călătorie notate în carnețelele scriitorului, voiajele lui Sorescu în Occident. Fiind fascinat de călătorie, Sorescu face o pasiune din descrierea locurilor pe care nu le-a văzut niciodată, dar spre care călătorește imaginar. Volumul conține un jurnal berlinez (1973-1974) și o serie de însemnări telegrafice din Anglia, Irlanda, Mexic, Olanda, Grecia etc. Cu toate că nu-l interesează „jurnalul

care devine literatură”, și promite că, dacă va face unul, va fi destul de „sărac” - se declară adeptul jurnalului lui Titu Maiorescu, jurnal telegrafic, care consemnează amănunte. Își propune astfel ca atunci când va realiza unul, consemnarea să fie necontemplativă și nelivrescă, fără aforisme și figuri de stil nefiind interesat de literatură: „Literatura îmi place separat. Jurnalul mă interesează, așa cum spuneam, ca document și ca autenticitate.” [Sorescu: 2006, 5]; „O să scriu însă un jurnal necontemplativ și nelivresc (...), să nu mă las târât în erudiție, aforisme și metafore.” [Sorescu, 199: 203] Sorescu își exprimă concepția din postura specialistului care, în anul 1985 în revista *Caiete Critice*, realizează un amplu eseu, *Acești grefieri ai sufletului*, despre genul literar al jurnalului, adresând o întrebare: „De ce nu scriem în fond, noi, românii jurnale?” [Simion, 2005: 7], la care tot el răspunde. „Nu e vorba în primul rând de lenea balcanică – pitoreasca lene balcanică – cu explozia de vitalitate și inteligență consumată în cafenele (acum cafenelele s-au mai rărit), cu nevoia de spectatori la marile trăiri intelectuale.” [Simion, 2005: 7]

Despre aceste jurnale, Eugen Simion nota, în numărul 2 al *Caietelor Critice* din 2016, număr dedicat integral operei și activității lui Marin Sorescu, că la o primă lectură a textului se observă că „Însemnările pe care le prezint aici sunt din fuga condeiului, *fragmente de lavă incandescentă*, cum scrie într-un rând E. Lovinescu despre *Agendele sale*” și că „Nu trebuie să căutăm în ele talentul (nu atât talentul), cât informația, viteza de reacție a scriitorului în fața realului (*le dehors*), în fine, fantasmemele, automatismele ce-l însoțesc.” [Simion, 2016: 31]

Totuși se observă că scrierea lui este plină de impresiile unui călător bântuit de neliniști, curios, care își transformă experiența într-o neîncetată și neobosită cunoaștere, aflându-se veșnic într-o călătorie inițiativă. Descoperirea unui spațiu cultural nou îl face să descopere și în interiorul său mereu un alt sine. Astfel, se pune întrebarea dacă mai poate fi vorba în jurnal de două entități, una care să iasă în față, ca emblemă asumată a autorului, și una care să se contureze printre rânduri, dacă nu cumva, în spatele răcelii afișate de acest diarist, se recompune, de fapt, identitatea autorului.

Textul *Jurnalul berlinez(I) Însemnări*, cuprinde consemnările făcute de Marin Sorescu la Berlin și București, între 21 iunie 1973 și 25 octombrie 1974. Jurnalul respectă calendaritatea consemnării, dar începe atipic cu o prezentare de carte la Universitatea Freiburg. Observațiile facute în paranteze arată că deși dorește să se ferească de jurnalul care consemnează picanterii, totuși nu se poate feri: „Prof. O ( de ce nu și-o fi schimbat

numele, măcar pentru ocazia asta?!?) [Sorescu, 2006: 31] Ziua este încărcată, notațiile consemnând minorul: „O cafea la barul Universității [...] Dureri de cap încă de dimineață. [...]” [Sorescu, 2006: 31] Chiar din primele rânduri se observă că enunțurile nu au predicate, arătând o notare în grabă pentru a nu scăpa din vedere esențialul.

Iubitor de artă, pe data de 22 iunie, face o vizită, împreună cu familia Fossel, la Muzeul de Artă Egipteană de la Charlottenburg. Aici admiră arta egipteană dar îi atrage atenția în mod deosebit Nefertiti, la adresa căreia face un comentariu surprinzător: „Nefertiti, văzând-o, «te seacă la suflet». Cu un ochi scos și cu urechile ciuntite, plus vârsta – 1340 î.e.n. - , și pare neatinsă. De trei mii de ani ascultă comentarii despre ea, despre frumusețe și eternul feminin.” [Sorescu, 2006: 32] Muzeul îl întristează deoarece îi trezește o meditație asupra timpului și a ceea ce păstrează el, precum și asupra a ceea ce nu ai reușit niciodată să pătrunzi: „Orice muzeu te întristează! În primul rând, pentru că îți arată ce selectează timpul și cum. Apoi, pentru că observi câte goluri de cultură ai, și predispoziția de a observa, cum anumite lucruri dintr-un muzeu, îți scapă din vedere.” [Sorescu, 2006: 32]

Pentru că primește scrisorile desfăcute, conștientizează o dată în plus că stăinul din Est este tratat diferit și aici, ideea de libertate fiind doar conceptuală. „Observ că scrisorile îmi sunt desfăcute «din greșeală», ceea ce îmi dă o idee și despre libertatea de aici, mai ales față de «străinii din Est»”. [Sorescu, 2006: 32]

Durerile de cap nu-l slabesc nicio clipă de aceea pe tot parcursul sederii la Berlin se va plânge de aceste dureri pe care va încerca să le trateze cu diverse medicamente dar fără rezultat. Abia când se întoarce la București se bucură de puțină liniște în acest sens, semn că fizic orașul german îl șubrezește.

Activitățile sale cotidiene sunt legate de scris, citit, întâlniri cu prietenii aflați la Berlin și vizite la muzeele deschise aici, cu precădere cele de artă. Lecturează nuvelele lui Pavel Dan după ce își definitivează volumul său „La Liliaci” și este conștient că vor fi comparați, dar nu este deranjat de aceasta, ba chiar îl apreciază cu sinceritate pe Dan făcând o serie de comentarii critice la adresa scrierii neomițând și o comparație cu pictura lui Bruegel: „Pavel Dan e un mare prozator, desigur! Opera este obsesivă (ca poezia lui Bacovia). Viața țăranului e văzută în perspectivă, nu atât a morții cât a înmormântării. Ceremonialul ducerii la groapă, a punerii în mormânt e minuțios ca o pânză de Bruegel. Solemnitatea e însă alterată de observații realist-naturaliste.” [Sorescu, 2006: 34]

Pe data de 1 iulie 1973, se mută la familia Mülbe, dar condițiile aici sunt foarte proaste. Mizeria și proasta administrare a clădirii îl determină să ajute el însuși la curățenie, reușind să-i enerveze pe nemții pentru care orele de liniște sunt sfânte. Este dezamăgit de lipsa bibliotecii, și pentru că nu-și concepe existența în absența cărților, își improvizează una dintr-un dulap. A doua zi aventura berlineză îl supune la o nouă probă, aceea de a încerca în zadar să-și procure bilete cu vagon de dormit pentru viitoarea scurtă întoarcere la București.

Informația legată de propria existență și ședere la Berlin este completată și de consemnări ale evenimentelor zilei în lume așa cum le găsește în articolele germane, franceze și italiene, ceea ce-l face să fie în permanență conectat la viața de acasă dar și la cea universală: „3 iulie 1973 – Ilie Năstase, eliminat din concurs la Wimbledon, ceea ce m-a enervat, mai ales că cel care l-a eliminat este un ilustru necunoscut de 21 de ani. [...] Scandalul «Watergate» continuă! [...] Vizita lui Brejnev la Washington și Paris.” [Soresu, 2006: 37] Oserve și comentariile elogioase, publicate în ziarele nemțești, în urma vizitei lui Ceaușescu.

În perioada 6 iulie-4 august, se întoarce împreună cu soția sa Vighi la București unde întrerupe jurnalul din lipsă de timp. „Imposibil de ținut jurnalul din cauza lipsei de timp.” [Soresu, 2006: 39] Totuși, nu lasă să treacă evenimentele pe lângă el și din vreme în vreme mai consemnează fugar. Își lansează volumele „La Liliaci” și „Ocolul infinitului mic”, se întâlnește cu mai mulți scriitori și petrece două săptămâni agreabile la Vila Scriitorilor pe Litoral.

După o lună de zile de „acasă” își mărturisește hotărât apartenența la aceste meleaguri: „Numai în București ma simt bine!” [Soresu, 2006: 39]

După 7 august începe un periplu pe la rude. Aici însemnările sunt și mai sumare. Nostalgia locurilor natale îl cuprinde și-l tulbură: „Frumos drumul până la Bălcești! Furat de amintiri, privesc nostalgic pdurea din dreapta drumului, situată deasupra satului.” [Soresu, 2006: 40] Vizitează apoi Mănăstirea Călui care-l impresionează și ca măreție și ca paragină. Aici este îngropată soția lui Mihai Viteazul iar legenda spune că aici este cișmeaua unde a bătut din copită calul său.

Întors în București se întâlnește cu mai mulți prieteni printre care și Adrian Păunescu, care datorită cenaclului Flacăra este foarte respectat și temut de chelnerii de la restaurant care le oferă o atenție deosebită când îl vad pe acesta. „Toți ospătarii îi știu de frică, de când cu anchetele «Flăcării».

Pleacă la Sinaia, la o conferință, dă autografe și este enervat de criticile din ziarul Magazin, la adresa lui, făcute de Barbu. „Ricu îmi dă «Magazinul» cu proaspăta înjurtură, a lui Barbu, ceea ce mă irită, dar numai pentru vreo 5 minute. Asta ar mai lipsi: să-i plac lui Barbu!” [Soresu, 2006: 42] Totuși este mulțumit de faptul că este recunoscut pe stradă, deși are mustață, și că cineva de lângă București conduce un cenaclu „Sorescu”.

În ultimele zile petrecute la București mai vizitează câteva muzee de artă și expozițiile de pictură ale prietenilor și face ultimele pregătiri de întoarcere. Termină textul de la „Matca” pentru revista „Teatru” și citește cronica lui Manolescu la ultimul volum, „La Liliaci”: „Manolescu îmi dă copia cronicii lui de la ultimul volum – cronica o să apară, probabil joi. E entuziasmat de carte, vorbește de surpriza extraordinară pe care i-o face.” [Soresu, 2006: 44], dar este nemulțumit de abordarea acestuia și face câteva notații legate de grila de interpretare: „Din păcate, își axează demonstrația pe detașare, spiritul parodic al autorului față de literatura rurală tradițională. S-ar putea să existe și așa ceva, dar nu asta e important aici. Mai importantă e viața la țară, văzută din pânțele ei, ca să zic așa, într-o sudură, mai mult decât organică, cum n-a făcut-o niciun alt scriitor înainte.” [Soresu, 2006: 44]

Nu-i place să fie însoțit la gară, ceea ce denotă că despărțirile și ruptura de spațiul matrice îl doare, locurile natale făcând parte dintr-o muzică a sufletului. Descrierea Ardealului este idilică: „peisajul Ardealului care are asupra mea, totdeauna, efectul unei simfonii. Frământarea reliefului – aluat pietros, cu clăi de fân ca punctele roșii pe aripile unei gărgărițe și ca niște cloști în cuibare.” [Soresu, 2006: 45] Priveliștea încântătoare îi amintește de descrierea unui alt călător, Ciro Spontoni, care la începutul secolului al XVII-lea descria Ardealul ca pe un ținut unde: „aerul este dulce, suav, caracterul de cetate, solul binecuvântat.” [Sorescu, 2006: 45]

Reajuns la Berlin, acesta îi apare mai prietenos „După absență, Berlinul mi se pare mai prietenos.” [Soresu, 2006: 46] poate și pentru că află că piesa sa, „Iona”, s-a bucurat de succes la radio. Acomodarea este mai dificilă, deși „la început, aveam impresia că «mă întorc acasă», vorba lui Matei Caragiale.” [Soresu, 2006: 46]. Dorul de casă îl fac în prima seară să se viseze copil cu plugul pe câmp: „În prima noapte dormită aici, la revenire, am visat că eram cu plugul pe un drum și un bou străin se repede la Prian, și dă să-l scrijie [...] Somn agitat, cu vise multe, tensiune scăzută!” [Sorescu, 2006: 47] Același dor de casă și sentimentul apartenenței la patria în care s-a născut, îl determină să-l critice pe Eliot pentru că se dezice de țară, ceea ce i se pare inadmisibil. „Îl disprețuiesc pe T.S. Eliot

pentru că s-a dezis de țara lui. Americanul care devine impersonal! Atracția lui către vechile culturi se explică printr-o deficiență de cultură, congenitală.” [Soresu, 2006: 47] Baconsky este în asentimentul lui, fapt pentru care îl apreciază. Îl mai admiră și pentru simțul său estetic și cultural dar îi recunoaște slăbiciunea poetică. „O cultură dintre cele mai solide – înțelegem cultură temeinică – și aleasă. Simț estetic! Gust! Ca poet, mai puțin scriitor!” [Soresu, 2006: 48]

Caută în ziare știrile cu și despre români, pentru a menține contactul cu casa și când le găsește le consemnează. „România pierde în Semifinala cupei Devis la Alamo [...] Zilele astea am tot căutat știri în legătură cu aceste meciuri.” [Soresu, 2006: 48]

Apropierea toamnei îi dă insomnii dar și o stare de melancolie după noi începuturi: „Întotdeauna, toamna, am început altceva.” [Sorescu, 2006: 48], mai ales că are succes după succes; romanul „La Lilieci” este receptat pozitiv la radio, dar interpretarea se face după modelul lui Manolescu, ceea ce-l nemulțumește. Aceste cronici pozitive îi dau energia necesară să lucreze intens, aproape 8 ore pe zi la romanul „Trei dinți din față”, nemaivând timp să observe spațiul berlinez. Totuși, își face o rubrică în jurnal, numită „Fapte diverse” în care notează evenimentele social-politice ale metropolei. „La Stockholm, un evadat din pușcărie a dat atacul la o bancă. A luat patru ostatici (printre care și o femeie) și cu ei, și cu ei ținută sub amenințare, s-a retras în trezoreria băncii.” [Sorescu, 2006: 50]

Scrie și corespundează cu cei de acasă, trimite texte la diverse edituri și ziare și este publicat. „Sunt anunțat că la editura X, vor apărea poemele: «Istorie-terapie», «Pentru idealurile oamenilor», «Drumul», «Roata», «în octombrie», sub titlul «Gluaschichteterapie».” [Sorescu, 2006: 51]

După ce timp de 5 zile nu a mai scris în jurnal se simte oarecum vinovat, însă a fost împiedicat de scrierea romanului. Cu această ocazie își exprimă și părerea despre jurnal, după ce citește în prealabil câteva jurnale contemporane, ale lui Gala Galaction și Sașa Pană. „Deci, uneori, jurnalele intime sunt un indiciu al lipsei de ocupație. Pe de altă parte, simt lipsa unor însemnări din acea perioadă. Mi-ar prinde bine acum!” [Soresu, 2006: 52]

În urma parcurgerii paginilor de jurnal se observa că Sorescu consemnează foarte puține elemente legate de orașul în sine, elemente ideologice sau culturale. Abia după 50 de pagini de jurnal afirmă că tot Berlinul „miroase a cârnați – Bratwurst – și, oricât aș fi de sătul, când trec pe lângă chioșc și-i simt, încep imediat să salivez.” [Soresu, 2006: 52] Aflăm pe această cale și preferința sa pentru castraveții murați.

Un alt element specific acestui loc, în care se adaptează greu, este prezența fanților, care-i amintesc de piețele noastre românești de la obor, apoi generalizează afirmând: „Tot Occidentul e un fel de Obor bine colorat, cu fanți (gen Rică).” [Soresu, 2006: 53]

Împreună cu soția sunt invitați și participă la diferite evenimente culturale, seri de dans și recitaluri de poezie în diverse locații. Nu ratează niciun eveniment de presă, scrie constant acasă și continuă să nu doarmă. Regretă lipsa de timp care nu-i permite să se plimbe mai mult prin Berlin. Vizitează Pergamonul (muzeul din Pergamon, Berlin, construit în anii 1910-1930, adăpostește Altarul din Pergamon și Poarta zeiței Ishtar din Babilon) și este impresionat de arta veche asiatică: „«Stela de triumf» a regelui asirian Asarhaddon, apoi frumoasa cale regală din Babilon (către 580 î.e.n.) cu pereții de teracotă și animale în relief, poarta Ishtar din Babilon, cu tauri, dragoni, tot în teracotă.” [Soresu, 2006: 56]

Starea sa de sănătate este tot mai precară, semn că nimic din ce i se întâmplă bun aici nu poate să-i stingă dorul de casa: „De vreo câteva zile, starea generală cam proastă – cu febră.” [Soresu, 2006: 57] Pe de-asupra, scrisorile din țară, de la mătușa sa sunt îngrijorătoare deoarece administrația din București dorește extinderea unui spital ceea ce preupune să-și părăsească casa. El crede că motivele sunt defapt acelea de a-l face să se întoarcă în țară: „N-o să mă mut în viața mea din casa care e a mea și care am îndrăgit-o!” [Soresu, 2006: 58] Este deranjat de „șicanele” care i se fac în țară pentru că a ales să călătorească: „E necinstit ca, în timpul lipsei din țară, să ți se facă atâtea șicane (las la o parte campania din presă împotriva mea). Și alții mai călătoresc, și la întoarcere găsesc lucrurile cum le-au lăsat.” [Soresu, 2006: 59] Nici corespondența nu-i mai este livrată „Corespondența, prin urmare suferă de ficat.[...] E ceva putred la poștă. Iată, așadar, vești proaste pe toate fronturile.” [Soresu, 2006: 59] Singura bucurie este ca-i merge romanul iar când Mircea Iacoban îi trimite coperta îi scrie acestuia o epistolă prietenoasă în care îi solicită să-i păstreze mai multe exemplare dar simte nevoia sa-i mai explice încă o dată care este înțelesul liliacului „«Liliecii» mei, mi se pare că sunt bine înțeleși. Nu mă refer la acele animale (mamifere) cu aripi, ci la acele flori! Prin urmare, nu e vorba de o demitizare, nu e vorba de niciun fel de parodie, ci de cel mai pur și mai liric omagiu adus statului nostru, văzut ca un univers homeric.” [Sorescu, 2006: 60]

La venirea frigului nu-l deranjează decât că mica lui grădină de pe balcon, cu pătrunjel, mărar și leuștean are de suferit. Românul nu se dezice, își creează și aici ceea ce avea acasă. „Mă tem că pătrunjelul și mărarul nostru

de pe balcon trebuie mutat înăuntru, la căldură. Leușteanul, pus la Vigi în bucătărie, într-o ulcică e răsărit și, în fiecare zi, mai apare un fir care se îndreaptă imediat spre lumină. E o frumusețe!”[Sorescu, 2006: 60]

După ce își mai revine face câteva observații concludive legate de Berlin: „Berlinul: orașul umbrelor frânte și întoarse pe dos – stafii ale războiului, cu hărți hidoase pe pereți, făcute din împușcături [...] În Tiergarten am văzut un bărbat cu plete lungi, date cochet peste umăr, în față, pe piept. O pereche de bătrâni a întors capul. Orașul câinilor periați zilnic, unii sunt ca niște armăsari de rasă.” [Sorescu, 2006: 62-63] Deci un oraș al contrastelor, un oraș cochet, dar macinat de mașinații interioare politice și sociale, un oraș care deși a fost macinat de comunism are puterea să se exprime liber. După cum afirm și Eugen Simion „Este limpede că Marin Sorescu n-a avut timp să patrundă în societatea berlineză sau n-a avut timp să o observe. Are alte griji în cap și alte proiecte literare (de stat Sorescu nu sta niciodată degeaba!), iar jurnalul este o chestiune secundară.”[Simion, 2007]

Această parte a jurnalului se încheie cu un cosmar, în care are senzația de dedublare, senzația că din el se desprinde un alt eu pe care nu-l recunoaște. „Pe la ora trei am avut senzația stranie pe care ți-o dă coșmarul – aceea a unei prezențe stăine lângă mine, un alt om, așezat pe marginea patului. Tot încercam să mă mișc și nu puteam.”[Sorescu, 2006: 65] Poate acest alt eu pe care el nu-l mai recunoaște este în realitate noul eu care s-a reconfigurat sub influența traiului berlinez și care prin intermediul notației diaristice iese la iveală nu doar pentru cititor ci și pentru diarist.

#### Referințe bibliografice

Andrei, Mariana, *Teoria călătoriei între nevoie de comunicare și cheltuială de nervi. Jurnal de Marin Sorescu*, în *Analele Universității din Craiova, Seria Științe Filologice, Literatură română, universală și comparată*, Anul XXXII, Nr. 1-2, 2010

Sorescu, Marin, *Jurnal. Romanul călătoriilor*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu Podocea și Virginia Sorescu, Editura Fundației Marin Sorescu, București, 1999;

Sorescu, George, *Marin Sorescu în patru continente, Jurnal inedit II*, Cuvânt introductiv, Editura Alma, Craiova, 2006;

Simion Eugen, *Ficțiunea juranului intim, III. Diarismul românesc*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005;

Simion, Eugen, *Sorescu 80. Jurnalul intim ca o ciornă de viață*, în *Caiete Critice*, Revistă Editată de Fundația Națională de Știință și Artă, nr. 2 (340)/2016;



Simion, Eugen, *Sorescu: un spirit voiajer cu o mentalitate de sedentar*, *Cultura*, nr.:91 / 2007-09-04 / Sectiunea: Cultura literara: în ariergarda avangardei, consultată la adresa <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2014>, la data de 3.05.2016.